

Rusland en Europa

De situatie in Europa is op het moment zeer onoverzichtelijk. Vele West-Europeanen trachten nog het knusse beeld te behouden van een Europa dat ophoudt bij het IJzeren Gordijn. Aan deze zijde van het Gordijn liggen slechts beschaafde staten, aan gene zijde bevindt zich de boze buitenwereld. Maar het Gordijn is opgetrokken en opeens zijn de landen van Midden-Europa binnen ons gezichtsveld gekomen. Bovendien realiseren we ons met pijn en moeite dat Rusland ook een deel van Europa is. Er leven mensen die weliswaar lang van ons gescheiden zijn geweest, maar die toch deel uitmaken van het Europese cultuurgebied. Het gaat hier om een bevolking van circa 230 miljoen. Dit betekent een verdubbeling van de relevante Europese bevolking.

De vraag doet zich voor in hoeverre er een taak ligt voor de Europese Gemeenschap of liever de West-europese bevolking om de nieuwe mede-Europeanen een helpende hand toe te reiken. Taken vat men niet aan uit filantropie. Zeker, de menselijke ziel wordt bevredigd wanneer men zo nu en dan een beetje liefdadigheid bedrijft, maar voor de meeste mensen moet dat niet te veel worden. Serieuze hulp komt pas tot stand wanneer de hulpgever voelt dat wat niet goedschiks gegeven zal worden, dan wel kwaadschiks zal worden gehaald. Ik denk dat op termijn een dergelijke dreiging uit het oosten absoluut niet denkbeeldig is.

In Rusland is op het moment bij de bevolking een diepe frustratie waarneembaar. In een op initiatief van de Erasmus Universiteit gehouden enquête, die eind 1991 plaatsvond in de federale Russische republiek, de Oekraïne en Kazachstan en die zonder twiifel als representatief mag worden aangemerkt, is gebleken dat de stemming van de Russische bevolking ook buiten de metropolen Moskou en Sint Petersburg zeer slecht is. Er is een gevoel van diepe frustratie. Op de zogenaamde Cantril-ladder laten de Russen op een schaal van nul tot tien gemiddeld slechts een vier noteren. In dezelfde tijd poneerde de gemiddelde Nederlander zichzelf op de zesde trede van de Cantril-ladder. Op de vraag hoe men de situatie vijf jaar geleden evalueerde kwamen de Russen uit op ongeveer een zes, evenveel als de Nederlanders. In beide landen werd de situatie dus als zeer redelijk beschouwd. In Nederland is dat zo gebleven, in Rusland signaleren wij een enorme terugslag. Dit blijkt te gelden voor wel haast alle sociale lagen en leeftijdsgroepen. Bij de vraag waar men zich over vijf jaar denkt te bevinden op de Cantril-ladder blijkt, dat men in Nederland rekent met een kleine vooruitgang terwijl in Rusland aan het eind van 1991 de problematiek als uitzichtloos werd gezien. Deze cijfers zijn hoogst schokkend. Vanuit onze westerse leunstoel kunnen wij natuurlijk instemmend knikken en zeggen: "I told you so". De werkelijkheid is echter dat hier een bevolking zo groot als de rest van Europa in feite zonder positieve verwachtingen voortvegeteert.

Wanneer we kijken naar het consumptiepatroon van deze bevolking blijkt dat eind 1991 gemiddeld circa vijftig procent van het inkomen aan voedsel werd

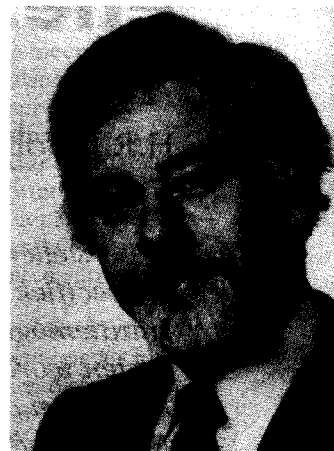
uitgegeven, en dat een belangrijk gedeelte van de overblijvende helft ten laste komt van de post kleding. Vele huishoudens en niet alleen uit de laagste klassen kwamen zelfs boven de 100% voor voedsel. Alleen interen op kapitaal en hulp van anderen houden deze huishoudingen op de been. Zelfs wanneer we ons realiseren dat huren en de kosten voor openbaar vervoer eind 1991 nog absurd laag waren, dan blijkt toch uit deze eenvoudige cijfertjes dat de situatie van de individuele Russische huishouding als desastreus kan worden gekenschetst. Wanneer de voedselquote stijgt boven een bepaald percentage zegt men dat een bepaald individu 'arm' is.

De keuze van dit percentage wordt voor westelijke landen vaak omstreeks de 25 procent geplaatst. Een gemiddelde voedselquote van vijftig procent komt in de landen van West-Europa sinds de 19de eeuw niet meer voor. Een dergelijk cijfer kenschetst de zeer dramatische situatie van de Russische bevolking niet alleen in Moskou of Sint Petersburg maar ook in Voronesj en andere steden die ons niet veel zeggen.

Wij moeten uiteraard niet willen vasthouden aan de pretentie dat het welvaartspeil in Oost-Europa of in de GOS-republieken in het bijzonder binnen een klein aantal jaren het westerse peil moet hebben bereikt. Dit is ook niet wat deze bevolkingen in feite wensen of verwachten. Bevolkingen kunnen zich ook zeer wel prettig voelen op een lager absoluut welvaartspeil. Het is voornamelijk een relatieve kwestie, waarbij de evaluatie van de huidige toestand in sterke mate wordt bepaald door de dynamiek van de situatie. Is men in het verleden vooruitgegaan en kan men voor de toekomst verdere vooruitgang verwachten. Dit is de voornaamste verklaring van 'the Russian Mood'.

De Russian Mood zou aanmerkelijk verbeteren wanneer men in ieder geval verwachtingen had op verbetering. En het schijnt dat deze verwachting nu ontbreekt. Het is dan ook niet te verwonderen dat uit dezelfde Erasmus Survey valt af te leiden dat een groot aantal Russische huishoudens (circa 10%) serieuze emigratie-intenties heeft. Uiteraard zullen deze plannen slechts voor een minderheid gerealiseerd worden. Niettemin is elk procent van een bevolking van 230 miljoen 2,3 miljoen personen. En dit kan aanleiding geven tot behoorlijke volksverhuizingen. De emigratie-intenties houden ook zeker niet op aan deze kant van de Oeral. Ook bij de etnische bevolking van Kazachstan vindt men een duidelijke wil tot emigratie naar Westelijke landen.

In een eerdere column op deze plaats heb ik reeds een grote Marshall-hulp bepleit. Ik zal hier nu verder niet op ingaan. De huidige benadering vanuit het Westen kan echter gekarakteriseerd worden als kortzichtig, klein en vormeloos.

B.M.S. van Praag